

*Archeologický ústav Československé akademie věd
pobočka v Brně*

*Přehled výzkumů
1957*

Brno 1958

PD 1520/1957 (1958)

14013/60

P ř e h l e d v ý z k u m ů 1 9 5 7

Vydává : Archeologický ústav ČSAV, pobočka v Brně,
Stalinovy sady 19/23.

Odpovědný redaktor : Dr Josef Poulik

Redaktoři : Dr A. Benešová, Dr B. Klíma

Vydáno jako rukopis - 300 kusů - neprodejné.

Poznámky k anthropologickému rozboru žárových pohřbů.

Anthropologický rozbor žárových pohřbů je stále otevřeným problémem a tím zůstávají celá velká prehistorická období po anthropologické stránce naprosto cizí a neznámá. Řada otázek, které zodpovídáme při rozboru kostrových pohřbů, se při rozboru žárů zúží na minimum. Metrický rozbor není prakticky možný nikdy, morfologický jen zcela výjimečně v detailech a tak se musíme omezit jen na základní údaje o populaci, které mohou říci něco málo prehistorií, ale anthropologům téměř nic. Těmito základními zjištěními myslím určení stáří, pohlaví a snad robusticity. A přece ani v těchto třech bodech se zatím nedosáhlo potřebné jistoty a přesnosti.

Nejcennějším vodítkem při takových určováních zůstávají pro anthropologa doklady archeologické - milodary. Je ovšem nutno mít na zřeteli, že ne každý předmět určuje pohlaví zemřelého a že vyloženě dětskou hračku může mít u sebe i odrostlejší dítě.

Při určování, zda jde o muže či ženu, se jen zřídka podaří najít skutečně pohlavní znak, tedy zachovanou část kostry, kterou i při kostrovém materiálu používáme k určení pohlaví. Zpravidla vycházíme pouze ze skutečnosti, že žena je menší a drobnější než muž. Tím ovšem okamžitě vzniká nebezpečí záměny gracilního muže za robustní ženu, směšují či zaměňují se dvě odlišné věci, robustita a pohlaví. Tomuto nebezpečí se nevyhneme ani při použití objektivního hlediska, jakým je měření.

Z nečetné literatury, která je k dispozici o rozbořech žárových pohřbů, je možno uvést tři autory, kteří používají jako pomocný znak při určování pohlaví zemřelého sílu stěn lebečních a dlouhých kostí. Jsou to N.G.Gejval, H.Grimm (ve spolupráci s G.Theisovou) a U.Thiemeová, jejichž údaje zde uvádím ke srovnání.

		Lebeční kosti			Dlouhé kosti		
		muži	ženy	děti	muži	ženy	děti
Gejval	obvod	4,5-10	4,0-9,2		femur	4-11,5	2,2-8,5
	týl	8,5-23	8-17		humer.	2,6-6,6	1,7-5,0
	stěny	3,9-5,9	3,0-4,4		radius	1,8-3,6	1,2-2,9
Grimm		6,0-6,5	3,5-6,5	2-3	6,0	5-8	1,5
Thieme		2,7-3,6	2,0-2,7	1,6	2,9-3,5	2,2-2,9	1,6-1,9

Z uvedeného vyplývá, že každý z autorů má zřejmě na věc své vlastní hledisko a na základě odlišné metody dochází k různým hodnotám. Převzít takovou metodu jen podle zmíněné literatury by bylo téměř bezcenné. Jedině po dlouhodobém studiu žárových pozůstatků v některém dnešním krematoriu by bylo možno získat přesné údaje a podrobně vypracovat a popsat metodu. Je pochopitelná námitka, že dnešní krematoria lze těžko srovnávat s primitivními prehistorickými hranicemi. To je sice nesporná skutečnost, ovšem na druhé straně se zdá, že výsledky obou těchto různých procesů se od sebe příliš neliší. Také po moderním spálení v plynové peci zbudou některé dosti velké části kostí, zatím co jiné, třeba i shodné kosti z druhé strany těla, zmizí docela. Viděl jsem v brněnském krematoriu popel starší ženy, kde byla velmi dobře zachována celá horní epifysa levého femuru, kdežto po pravé nebylo ani stopy. Dolní epifysa stehenní kosti z jedné strany těla byla téměř neporušena a z druhé strany k nepoznání deformována žářem. Znamená to také, že nalezneme-li zbytky kostí pouze z jedné strany těla, nemusí jít ani o symbolický pohřeb či o neúplné sesbírání zbytků s hranice, ani nemusely být zlomky po kremaci uměle drceny. Také množství popela po moderním spálení (asi 3 litry) odpovídá přibližně množství z kremací pravěkých (až 2 litry), když vezmeme v úvahu, že drobný popel se zachovat nemohl.

Zkušenosti z moderních krematorií jsou ještě z jiného hlediska výstrahou před dalekosáhlými závěry z žárových pohřbů. Záleží nejen na konstituci zemřelého, ale i na jeho stáří a zdravotním stavu, jak dlouho trvá spálení a jaký je jeho výsledek. Nelze tedy než varovat před ukvapeným rozhodováním o pohlaví a robusticitě zemřelého a považovat každé takové určení za velmi nejisté, v nejlepších případech pouze za pravděpodobné.

Poměrně nejlépe se dá posuzovat věk zemřelého a to podle zarůstání švů, přirůstání epifys dlouhých kostí a podle dentice, avšak ani to není zcela snadné a jisté. Je téměř nemožné, abychom určovali stáří přesněji než zařazením do věkových skupin Infans I a II, Juvenis, Adultus, Maturus a Senilis. Podle síly a velikosti kostí se zřetelně odlišují oba stupně dětství, ostatní skupiny rozlišit nelze. Přirůstáním epifys k diafysám dlouhých kostí se vy-

tvorí zhruba hranice mezi skupinami Juvenis a Adultus. Při nálezů více zlomků s naprosto srostlými švy můžeme usuzovat s jistou pravděpodobností na věk stařecký, ovšem rozlišit od sebe skupiny Adultus a Maturus je velmi těžké a přesněji rozdělit skupinu zralého věku, která zahrnuje období třiceti let (od třiceti do šedesáti), na menší období je téměř nemožné. V prvních třech věkových skupinách, v obou stupních dětství a v mládí a částečně i ve věku dospělém je ovšem cennou a velmi přesně určující pomůckou vývoj zubů. Žádný z uvedených znaků sám o sobě však nestačí k přesnému určení, je nutno vycházet z jejich souboru.

Na Žárovém pohřebišti střední a mladší doby bronzové v Tišnově (výzkum J. Nekvasila v r. 1954) na př. v hrobě č. 3 byla situace celkem jasná. Mezi popelem byla nalezena žvýkácí plocha první trvalé stoličky, odpovídající velikosti stáří jednoho roku.

V hrobě č. 10 K 1 byla nalezena dokonale epifysováná hlavička vřetenní kosti, dokazující nejméně juvenilní věk. Mladší věk vylučuje vlastně také zachovaná část lůžkového výběžku horní čelisti se zachovanými alveoly pro oba pravostranné řezáky, špičák a první zub třenovní. Nález zbytků mírně srůstajících švů však určuje stáří mnohem vyšší, zralost, tedy nejméně třicet let. V hrobě 10 K2 byla nalezena korunka rostoucího trvalého třenovního zubu, který odpovídá svou velikostí stáří asi 5 let. Je tedy možno uzavřít, že v hrobě 10 byl uložen dvoj pohřeb, v jedné nádobě dospělý člověk, podle skutečně nápadné gracility kostí pravděpodobně žena, ve druhé nádobě asi pětileté dítě.

Z hrobu č. 15 bylo možno k hodnocení použít jen jediného zlomku zevní desky lebeční kosti, jejíž šev zřejmě zarůstá. Lze tedy říci, že šlo o člověka nejméně třicetiletého; další určení je nemožné.

Pohřeb č. 17 K 1 byl zachován nejlépe ze všech, zlomky byly poměrně veliké a daly se snadno určit. Všechny nalezené epifysy byly přirostlé a všechny švy otevřeny, což vymezuje věk dospělý, mezi 20 a 30 lety. Přesnější určení a určení pohlaví však opět není možné.

V popelu z hrobu č. 22 byl nalezen zlomek pravé poloviny mandibuly s alveoly pro druhý zub třenovní a všechny tři stoličky,

čímž je pravděpodobně určeno stáří nejméně adultus. Určité náznaky zarůstání švů však zvyšují odhad nejméně o 10 let, tedy na věk zralý.

Z pohřbu č. 23 K 1 se zachovaly m.j. zlomky horní čelisti, oba s alveoly pro dva řezáky a špičák a plně epifysovaná hlavička kosti vřetenní. Oba tyto zlomky hovoří nejméně pro dospělost zemřelého, ovšem není možno vyloučit ani věk zralý, i když stopy zarůstání švů jsou jen nepatrné.

Konečně v hrobě č. 24 byly nalezeny dva zlomky jazykové plochy dolní čelisti, levostranný i pravostranný s lůžky pro všechny tři stoličky, což svědčí nejméně pro dospělý věk. Ani zlomky lebečních kostí nejeví stopy srůstání a nelze z nich usuzovat na vyšší stáří zemřelého. Na obou stranách je však druhá stolička vypadlá a lůžko zahojeno, což se zpravidla nestává před třicátým rokem. Uvážíme-li k tomu, že třetí stolička se může prořezávat někdy až ve třiceti letech a že švy mohou začít zarůstat až kolem pětatřicátého roku, nelze nijak vyloučit věk zralý. Ovšem na základě přísného rozboru nemůžeme ze spálených kostí usuzovat na věk vyšší než adultus.

Z tišnovského pohřebiště bylo dáno k rozboru celkem 14 samostatných pohřbů, z nichž jen u osmi byly nalezeny takové zlomky, že bylo možno dosti spolehlivě určit stáří. Pohlaví zemřelého by se dalo podle skutečně nápadné gracility kostí určovat v jednom případě. Tišnovské pohřebiště netvoří žádnou výjimku a jeho příklad ukazuje, jak málo lze soudit z žárových pohřbů.

Literatura:

Cejval N.G. - Bestämning av de brända benen från gravarna i Horn. Anthropologická část knihy Sahlström - Cejval, Gravfältet på Kyrkbacken i Horns socken, Västergötland, Stockholm 1948, p. 153 - 180.

Grimm H., Theis G. - Anthropologische Untersuchungen am Leichenbradt. Inhalt von Urnen der frühen Eisenzeit aus Berlin-Britz. Wiss. Zeitschr. d. Humboldt- Univ., II, 1952-3, Mathem.-naturwiss. Reihe, Nr. 3/4, p. 85-87.

- Chochol J. - Anthropologický rozbor lidských pozůstatků ze žáro-
vých hrobů. Refer. o prac. výsledcích čs. archeol.
za r. 1955, část I., p. 16-25, Liblice 1956.
- Thieme U. - Untersuchungsergebnis des Leichenbrandes aus 7 Grä-
bern von Vornitz. Nachrichtenbl.f. Deutsche Vorzeit,
16, 1940, p. 253-256:

M. Stloukal

Anmerkungen zur anthropologischen Analyse der Brandgräber.

Bei der anthropologischen Analyse der Brandgräber ist es möglich eigentlich nur das Alter, das Geschlecht und die Robustizität zu bestimmen. Die Festsetzung des Geschlechtes auf Grund der Stärke der Knochenwände ist unverlässlich, weil dabei die Robustizität und das Geschlecht des Menschen verwechselt wird. Manche Autoren haben dabei versucht mit der genauen Messung die Subjektivitätsfehler zu vermeiden, aber ihre Angaben sind beim Vergleiche sehr verschieden. Eine langzeitige Erforschung im modernen Krematorium könnte viele Erkenntnisse bringen und auf diesem Grunde dann eine genaue Methode ausgearbeitet werden, weil die Resultate der vorgeschichtlichen und modernen Verbrennung nicht so verschieden sind. Am besten ist es das Alter des Verstorbenen auf Grund der Nähte, der Epiphysen und des Gebisses zu bestimmen, aber nur durch Einreihung in die Altersgruppen. Weiter ist der Verlauf der Analyse der Brandgräber aus Tišnov genau beschrieben.